

Versnelling voedseltransitie is noodzakelijk

De voedseltransitie in Nederland krijgt vorm. Overal in het land zijn ondernemers, (lokale) overheden, boeren, beleidsmakers, platforms en samenwerkingsverbanden bezig met het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen en initiatieven die een alternatief bieden aan het huidige regime en de dominante manier van werken in het voedselsysteem. De term 'voedseltransitie', naar analogie van de energietransitie, is ontstaan als een 'grassroots' beweging, van onderop. Anders dan de energietransitie, staat de voedseltransitie nog in de kinderschoenen als het gaat om politiek draagvlak. De voedseltransitie is nu nog vooral het domein van niche-initiatieven.

Dit position paper roept de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal op de voedseltransitie te omarmen en daarmee het signaal te geven aan het Kabinet de voedseltransitie op alle mogelijke manieren te versnellen en te versterken. Wij doen hierbij een paar suggesties voor actiepunten die op korte termijn de voedseltransitie zullen versnellen.

Urgentie

De WRR heeft in het rapport 'Naar een voedselbeleid' (2014) al aangegeven dat het huidige voedselsysteem en de huidige voedselpatronen een niet vol te houden impact hebben op de volksgezondheid, ecologische draagkracht en robuustheid van het voedselsysteem.

Deze maatschappelijke urgentie geformuleerd door de WRR is anno 2018 nog steeds actueel. Om enkele voorbeelden te geven:

- 94% van de Nederlanders eet te weinig groente en fruit en 73% eet meer vlees dan aanbevolen door de Gezondheidsraad.
- Wereldwijd ruim 25% uitstoot broeikasgassen door voedsel. 14% van de Nederlandse uitstoot komt uit de land- en tuinbouw.
- Voor Nederlandse consumptie is ruim twee keer zoveel grond nodig als het Nederlandse areaal landbouwgrond.¹

Voor het realiseren van de transitie naar een duurzamer voedselsysteem is een integrale aanpak nodig die zich richt op het voedselsysteem als geheel: productie (inclusief non food), consumptie, omgeving, en de keten (agrofood/retail). Voor een duurzame landbouw en de agrofoodketen/retail is er al veel beleid met bijbehorende projecten aanwezig. Echter, de consument heeft een cruciale rol heeft in het voedselsysteem. De consument vraagt steeds meer om gezond en duurzaam geproduceerd voedsel.²

Dit is een enorme opgave. Anders dan bij de energietransitie, waarin er inmiddels min of meer maatschappelijke consensus bestaat over de richting, van fossiele bronnen naar hernieuwbare bronnen, is de ontwikkelrichting van de voedseltransitie minder makkelijk te concretiseren.

Voedsel is persoonlijk, voedsel is cultuur, voedsel is onderhevig aan persoonlijke voorkeuren en emotie. Consumenten zijn in toenemende mate bezig met voedsel, vanuit persoonlijke en gezondheidsdrijfveren, maar zenden dubbelzinnige boodschappen uit waar het voor de

agrofoodsector en producenten moeilijk op te anticiperen is. Voor veel consumenten is herkomst van voedsel in toenemen de mate belangrijk, maar voor een groot deel van de consumenten is prijs en beschikbaarheid vooralsnog de doorslaggevende factor.

Polarisatie

Het 'voedseldebat' draait op volle toeren: symposia, debatten, longreads, toenemende aandacht voor voedsel en gezondheid en lifestyle programma's op televisie, maar ook een recent initiatief als 'de Voedselzaak' op de Volkskrant, geven hier blijk van. Het voedseldebat is echter sterk gepolariseerd: twee kampen lijken elkaar te vuur en te zwaard te blijven bestrijden over de 'enige juiste' toekomstrichting van het voedselsysteem. Deze kampen, simpelweg de 'kleinschalige, agro-ecologische benadering versus de 'grootschalige, biowetenschappelijke benadering' zijn terug te voeren op paradigma's die door Lang et al. (2004) 'Ecologically Ingrated' versus 'Life Science Integrated' werden genoemd. Deze 'frames' worden ingezet om groepen in de samenleving over in te doen zien wat de 'enige juiste' ontwikkelrichting voor het voedselsysteem is. In de Tweede Kamer is deze bijna religieus aandoende 'Food War' duidelijk terug te zien tijdens debatten over voedsel en landbouw.

Kernwaarden

Het laatste jaar lijkt er in de Tweede Kamer een kentering, waarbij partijen uit de traditionele polarisatie rondom voedsel lijken te komen. Hoewel de 'Food War' die uitgevochten wordt in de media en op podia door het hele land, anders doet vermoeden, worden de kernwaarden waaraan elk toekomstig voedselsysteem moet voldoen, over het algemeen door producent, agrofoodsector en consument op hoofdlijnen gedeeld. Twee recente rapporten geven hiervan blijk:

Uit de 'Voedselagenda'

Samen met de landbouw, de voedingsmiddelenindustrie en kennisinstellingen wil het kabinet dat Nederland voorop loopt met innovatieve, gezonde producten met meer groente en plantaardige eiwitten. Dat voedsel moet geproduceerd worden met een zo laag mogelijk uitstoot van broeikasgassen en met het laagste gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en antibiotica.

Uit de 'Transitieagenda Biomassa & Voedsel'

- Circulair en regeneratief gebruik van bodem en nutriënten.
- Optimale verwaarding van biomassa en reststromen tot circulaire, biobased producten.
- Feeding & greening megacities als Nederlands verdienmodel.

Deze kernwaarden bieden perspectief en het is hoopgevend dat deze in de kern gedeeld worden. De weg ernaartoe, is meer ambigu.

Transitiemanagement

Vanuit transitiemanagement, en het Multi-level Perspective (Geels, 2002), is het noodzakelijk te identificeren welke

¹ WRR Rapport 'Naar een Voedselbeleid', en 'SKIP Klimateam 'Klimaatlim en circulair produceren van gezond voedsel en non-food,' Ministerie van LNV)

² Statenbrief, 'Gelderse kijk op voedsel', Provincie Gelderland

landschapsontwikkelingen en trends dominant zijn. Een van de meest dominante trends sinds de jaren 80 is 'sustainable development'. Vervolgens kan worden geïdentificeerd welke innovaties, die worden ontwikkeld binnen niches of ontstaan binnen het huidige regime, kansrijk zijn om de transitie te versnellen.

De voedseltransitie is momenteel in de take-off fase. Reeds enige jaren zijn er nieuwe praktijken, bedrijven en innovaties ontwikkeld in de niches, die ondersteund kunnen worden. Daarnaast is op dit moment het moment aangebroken, om de vorming van zogenaamde niche-regimes te identificeren en waar nodig te faciliteren. Niche-regimes zijn dynamische netwerken waar innovatieve koplopers interneren met regime vertegenwoordigers. Waar niches, en met name niche-regimes, worden voorzien van macht (invloed, geld, onderzoek, innovatie-ruimte), krijgen deze kans verder te ontwikkelen en het huidige regime aan te passen of omver te werpen.

Dit pleit voor:

- Het identificeren van niche-regimes in verschillende sectoren, bedrijven, schaalniveaus.
- Het herverdelen van gelden tussen regime en niche-regime, niche initiatieven (van topsectoren naar...).
- Het identificeren welke praktijken uit het regime de transitie tegenhouden en 'afgebroken' dienen te worden.

Een nieuw perspectief: Nederland als stadsstaat, het mesoniveau: stad-land voedselsystemen

Deze fase van de voedseltransitie is gebaat bij innovatie in alle richtingen. Bij experimenteren, en het loslaten van dogmatische wereldbeelden of frames uit het verleden. Een herverdeling van middelen van regime naar niche is daarmee essentieel; de uitkomst van de transitie ongewis.

Het loslaten van oude frames is niet makkelijk, niet voor individuen maar al helemaal niet voor instituten. Om de voedseltransitie richting te geven, is het zinvol het Nederlandse voedselsysteem te bekijken vanuit een nieuw perspectief. Geen alomvattend eindbeeld of visie, maar een perspectief dat past bij deze tijd. Een perspectief dat past bij Nederland. Zoom eens uit met Google Earth en je ziet Nederland als één groot stedelijk gebied, onderbroken door enorme stukken 'stadslandbouw'.

'Vrijwel alle grote wereldsteden zijn delta's aan de zee. Nederland is echter de enige maritieme stadstaat waar niet alleen een grote concentratie aan mensen woont, maar waar ook een onwaarschijnlijk grote hoeveelheid voedsel wordt geproduceerd en verwerkt. [...] Wie Nederland daadwerkelijk ecologisch weet te ontwikkelen als een stadstaat die zijn bewoning, bedrijvigheid, vrije ruimte en landbouw vormgeeft als een netwerk van de tuinsteden, bouwt aan de oplossing.'³

Deze voedseltransitie gaat over het loslaten van frames, en over het leren denken in verschillende schaalniveaus. verder ontwikkelen van de productie op microniveau (de stad), het verduurzamen van de productie op macroniveau (de wereldmarkt), maar vooral het vormgeven van stad-land voedselsystemen op mesoniveau. Denk aan de randstad met het agrarische achterland in de provincies Flevoland

en Noord-Holland. Het ontwerpen van voedselsystemen op mesoniveau maakt het mogelijk de stad aan te sluiten op de landbouwkringloop, en de verbinding tussen consument en producent directer te maken. Van één mondiaal voedselsysteem en lokale initiatieven, naar een lappendeken van stad-land voedselsystemen.

De stad-land lappendeken is een uitdagend kader om naar de toekomst van voedsel te kijken. Als we hier goed doorkrijgen hoe we stad en land op elkaar kunnen afstemmen, verzamelen we cruciale kennis voor de groeiende metropolen elders ter wereld. De kennis en kunde die we hier kunnen ontwikkelen met het duurzaam voeden van grote stedelijke gebieden, waarbij ecologie in balans is met economie, en er maatschappelijk draagvlak bestaat door een betere verbinding tussen boer en burger.

Actie

De voedseltransitie is zonder twijfel op gang. De rol van de Tweede Kamer en het Kabinet is nu om de ontwikkelingen te ondersteunen, door belemmeringen in wet- en regelgeving te onderzoeken en zo nodig weg te halen, door experimenteerruimte te creëren voor (startende) ondernemers in de agrarische sector, de agrofoodsector en voor (burger) initiatieven, en door de voedseltransitie te agenderen in de nationale en Europese politiek. Op korte termijn stellen de opstellers van dit position paper zich ten doel:

- Innovatieve (startende) voedselondernemers, zowel in de stad als in de agrarische sector, aan elkaar te verbinden en te ondersteunen met kennis, netwerk en middelen.
- Een nieuwe generatie voedselprofessionals op te leiden die een bijdrage leveren aan de voedseltransitie, zowel binnen als buiten het traditionele onderwijs, te beginnen in Flevoland (Flevo Campus Denktank) en Noord-Brabant (Food Up! Academie).
- Programma's te ontwikkelen gericht op (jonge) agrarische ondernemers die nieuwe verdienmodellen willen ontwikkelen.
- Onderzoek te doen en samenwerking tussen bedrijfsleven te faciliteren met als focus: stedelijke voedselvoorziening.

- **Food Hub** positioneert zich als aanjager van de voedseltransitie door projecten en programma's te ontwikkelen stad met land, boer met burger verbindt. Door middel van (professionele) educatie-, ondernemerschap-, en innovatieprogramma's stellen wij mensen in staat het voedselsysteem te veranderen.
- **Stichting DOEN** heeft de voedseltransitie gedefinieerd als één van haar 7 strategische doelen, en zal de komende jaren investeren in (startende) innovatieve ondernemers en initiatieven die daar aan bijdragen. Stichting DOEN zoekt daarbij specifiek naar initiatieven die de productie en opslag van voedsel verduurzamen, ketens verkorten en verbeteren en consumptiepatronen veranderen. Stichting DOEN is het fonds van de Nationale Postcode Loterij en is opgericht om vernieuwende initiatieven te financieren die bijdragen aan een groene wereld.
- **Flevo Campus** is een kennis- en innovatiecluster gericht op stedelijke voedselvoorzieningsvraagstukken en zal de komende jaren met onderzoek en innovatietrajecten aandacht besteden aan de transitie van het voedselsysteem in de stedelijke omgeving en op 'mesoniveau'.

Food Hub is verbonden aan de TransitieCoalitie Voedsel.

³ Dick Veerman, de Listige Stadsstaat Nederland, 'Aan Tafel' (2014)